

WARSZAWSKI UNIWERSYTET MEDYCZNY
MEDICAL UNIVERSITY OF WARSAW

Katedra i Klinika Neurologii

UNIwersytet Warszawski
WYDZIAŁ POLONISTYKI
wpłynęło dnia 8.11.2021

Prof. dr hab. med. Beata Zakrzewska-Pniewska
Katedra i Klinika Neurologii
Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego

Warszawa, 17.10.2021r.

Recenzja

Rozprawy doktorskiej mgr **Anny Lis-Skowrońskiej**

*Pt. **Dyzartryczne zaburzenia mowy po jednostronnym udarze niedokrwiennym górnego neuronu ruchowego a inne wybrane typy dyzartrii poudarowej***

Promotor: dr hab. Olga Jauer-Niworowska
Instytut Polonistyki Stosowanej
Wydział Polonistyki
Uniwersytet Warszawski

Zgodnie z uchwałą nr 71 Rady Naukowej Dyscypliny Językoznawstwo Uniwersytetu Warszawskiego z dn. 24.06.2021r. powołującą mnie do wypełnienia obowiązków recenzenta w przewodzie doktorskim mgr Anny Lis-Skowrońskiej, przedkładam recenzję rozprawy doktorskiej mgr Anny Lis-Skowrońskiej przygotowanej pod kierownictwem naukowym Pani dr hab. Olgi Jauer-Niworowskiej.

Przygotowana przez Doktorantkę rozprawa doktorska odpowiada kryteriom wynikającym z ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym. W uzasadnieniu tej oceny przedstawiam następujące uwagi i spostrzeżenia merytoryczne dotyczące recenzowanej rozprawy.

Przedstawiona mi do recenzji dysertacja dotyczy analizy dyzartrycznych zaburzeń mowy po jednostronnym udarze niedokrwiennym górnego neuronu ruchowego w kontekście innych wybranych typów dyzartrii poudarowej.

WARSZAWSKI UNIWERSYTET MEDYCZNY
MEDICAL UNIVERSITY OF WARSAW

Katedra i Klinika Neurologii

Jako neurolog - klinicysta z racji posiadanych kompetencji, oceniając pracę pod względem merytorycznym, skoncentruję się głównie na zagadnieniach adekwatnych do moich kompetencji.

Przedmiotem badań doktorantki są dyzartryczne zaburzenia mowy u chorych po udarze niedokrwiennym mózgu. Dysertacja ma zatem charakter interdyscyplinarny poruszając jednocześnie zagadnienia istotne dla medycyny oraz nauk humanistycznych. Udar mózgu stanowi ważny problem zdrowotny w skali światowej stanowiąc jedną z głównych przyczyn chorobowości, zgonów oraz niepełnosprawności, dotykając około 15 mln ludzi w skali światowej i będąc przyczyną około 5,5 mln zgonów [Global Burden of Stroke, WHO, Genewa]. Literatura dotycząca zagadnień neurologopedycznych w kontekście udaru mózgu nie jest zbyt bogata. Jednak dane z aktualnego piśmiennictwa podkreślają, że dysartria występuje u około 44% chorych z pierwszym epizodem udaru niedokrwiennego prowadząc do trudności w komunikacji i istotnie obniżając jakość życia pacjentów [De Cock E i wsp., *Eur J Neurol*, 2020]. Nieliczne dostępne meta-analizy pokazują, że adekwatna diagnostyka i odpowiednia rehabilitacja w dyszartrii poudarowej przynoszą wymierne korzyści [Chiaramonte R i wsp., 2020; Chiaramonte R i Vecchio M, 2021; *Eur J Physical Reh Med*].

Z przedstawionych przeze mnie powyżej faktów jasno wynika, że Doktorantka podjęła się badań w mało poznanej dziedzinie, co bardzo dobrze świadczy o jej potencjale badawczym. Wybrany temat dysertacji uważam za nowatorski. Z tego samego powodu gratulacje należą się także Promotorowi, Pani Docent Oldze Jauer-Niworowskiej.

Mgr Anna Lis-Skowrońska podjęła się w swej dysertacji wielokierunkowej analizy dyzartrycznych zaburzeń mowy u chorych z udarem niedokrwiennym prowadzącym do uszkodzenia górnego neuronu ruchowego. Należy pokreślić, że w dysertacji nie tylko opisano przeprowadzony projekt badawczy i jego wyniki ale również zaprezentowano bardzo szczegółowo, w części teoretycznej, m. in. zagadnienia zaburzeń mowy w udarze mózgu oraz metody diagnostyczne stosowane w ocenie dyszartrii w okresie ewolucji ostrej fazy udaru. Niezwykle pogłębiona, ta część dysertacji tworzy z niej właściwie odrębną, obszerną monografię o szczególnych walorach naukowych.

Uwagi ogólne

Doktorantka w przesłanej mi do recenzji dysertacji podjęła się przeanalizowania istotnego zagadnienia, jakie stanowią poudarowe dyzartryczne zaburzenia mowy. W tym kontekście rozwiązanie problemu zawartego w rozprawie doktorskiej mgr Anny Lis-Skowrońskiej wydaje się być szczególnie wartościowym i to w aspekcie wielodyscyplinarnym: z punktu widzenia neurologii, neurolingwistyki oraz logopedii.

Uwagi szczegółowe

Przedstawiona mi do recenzji rozprawa doktorska mgr Anny Lis-Skowrońskiej ma układ nieco inny niż typowe, recenzowane przeze mnie zazwyczaj, rozprawy z dziedziny medycyny. Jest to jednak zrozumiałe, w kontekście interdyscyplinarnego charakteru dysertacji. Rozprawa liczy łącznie z piśmiennictwem, załącznikami i streszczeniem w języku angielskim 329 stron, z czego 3 strony stanowi „Wstęp”, 64 strony – „Zagadnienia teoretyczne”. W części teoretycznej Doktorantka omawia również na 5 stronach metody badań własnych, co odpowiada rozdziałowi „Metodyka”, spotykanemu zazwyczaj w dysertacjach. Obszerna część rozprawy „Dyzartria po udarze mózgu- badania własne” liczy 114 strony i zawiera szczegółowe wyniki badań wraz z ich omówieniem. Następuje po niej „Podsumowanie” – 3 strony. Publikacja zawiera spis tabel i rycin oraz wykaz stosowanych skrótów. Zasluguje na podkreślenie niezwykle staranność w graficznym i edytorskim przygotowaniu manuskryptu. Piśmiennictwo liczy 296 pozycji, zwraca uwagę jego obszerność, jest adekwatnie dobrane, wyczerpujące. Z edytorskiego punktu widzenia brakuje tylko numeracji poszczególnych pozycji (mam więc nadzieję, że się nie pomyliłam licząc).

Praca napisana jest w sposób niezwykle klarowny, ilustrowana rycinami, wieloma tabelami oraz wykresami; jak wspomniano powyżej jest starannie przygotowana pod względem edytorskim.

W pierwszej części manuskryptu Autorka zawarła obszerne informacje dotyczące udaru mózgu oraz zaburzeń mowy w udarze mózgu. Przedstawiła pojęcie mowy i języka, zawarła szczegółowe dane dotyczące mowy u osób fizjologicznie starzejących się, co jest bardzo interesującym i rzadko analizowanym zagadnieniem. Obszerną część dysertacji Doktorantka poświęciła kwestiom motorycznych zaburzeń mowy po udarze: apraksji oraz różnym typom dyzartrii. W szczególnie kompetentny ale także i interesujący sposób przedstawiła stan

polskich badań nad dyzartrią. Odrębna część pracy została poświęcona diagnostyce klinicznej dyzartrii i ewolucji objawów zaburzeń mowy w ostrej fazie udaru. Ta część dysertacji została opracowana w sposób niezwykle wyczerpujący. Obszerna i niezwykle pogłębiona, pierwsza część dysertacji tworzy z niej właściwie obszerną monografię o szczególnych walorach naukowych, co już zasygnalizowałam powyżej.

Cele pracy zostały zawarte trochę nietypowo w podrozdziale *Dyzartria po udarze mózgu – badania własne – opis badania*. Głównym celem pracy była próba odpowiedzi na pytanie, jak można scharakteryzować objawy zaburzeń dyzartrycznych po pierwszym, jednostronnym udarze niedokrwiennym górnego neuronu ruchowego na tle innych dyzartrii poudarowych?

Z głównego problemu badawczego wynikały następujące pytania szczegółowe:

1. Jakie dyzartryczne zaburzenia mowy obserwuje się przy pierwszym, jednostronnym udarze górnego neuronu ruchowego w **pierwszym tygodniu od jego wystąpienia?**
2. Jakie dyzartryczne zaburzenia mowy obserwuje się u chorych z **lokalizacją pierwszego udaru mózgu poza górnym neuronem ruchowym w pierwszym tygodniu od jego wystąpienia?**
3. **Czym różnią się objawy dyzartrycznych zaburzeń mowy pod względem jakości i nasilenia zależnie od lokalizacji pierwszego udaru mózgu?**
4. **Jak zmienia się nasilenie objawów dyzartrycznych w pierwszym tygodniu od wystąpienia udaru mózgu zależnie od lokalizacji?**
5. **Jakie zmiany obserwuje się w nasileniu objawów dyzartrycznych zaburzeń mowy w pierwszym tygodniu po udarze mózgu (analiza porównawcza objawów w 2., 4., 6. dobie)?**
6. **Które objawy dyzartrii utrzymują się w 4. dobie hospitalizacji?**
7. **Które objawy dyzartrii utrzymują się w 6. dobie hospitalizacji?**

Cele pracy zostały zrealizowane w trakcie prowadzonego projektu, o czym świadczą uzyskane wyniki.

WARSZAWSKI UNIWERSYTET MEDYCZNY
MEDICAL UNIVERSITY OF WARSAW

Katedra i Klinika Neurologii

W rozdziale dotyczącym *Opisu badania* Doktorantka zdefiniowała grupę badaną kryteria włączenia do badania i wyłączenia z badania (opis materiału).

Protokół badania został zaakceptowany przez Komisję Rektorską ds. Etyki Badań Naukowych z Udziałem Człowieka UW.

W Dysertacji zastosowano adekwatne metody analiz statystycznych, odpowiadające standardom badań naukowych.

W w/w opisano szczegółowo czas trwania badania i jego etapy; scharakteryzowano grupę uczestniczącą w badaniach przesiewowych, przedstawiono zasady kwalifikacji do kolejnych etapów badań; m. in. opisano szczegółowo grupę wykluczoną z badania (pacjenci z zaburzeniami mowy o mieszanej etiologii, bez zaburzeń mowy o podłożu neurogennym, chorzy z afatycznymi zaburzeniami mowy, chorzy z zaburzeniami mowy o podłożu nieneurogennym). Ostatecznie do badania włączono 115 pacjentów z zaburzeniami dyzartrycznymi mowy. Następnie Doktorantka niezwykle szczegółowo opisała algorytm postępowania przyjęty w pracy badawczej.

W *Wynikach* przedstawiono uzyskane rezultaty. Ta część Dysertacji zawiera również próby wnikliwej interpretacji wyników, spełnia więc warunki formalne *Dyskusji*.

W kolejnej obszernej i bardzo profesjonalnie przygotowanej części Doktorantka zaprezentowała i szczegółowo skomentowała studia poszczególnych przypadków. Także ta część Dysertacji sama w sobie mogłaby stanowić odrębną publikację. Studium każdego przypadku przykuwa uwagę swoją rzetelnością oraz poszerzeniem prezentacji o aspekty kliniczne (przebieg choroby, ocena stanu neurologicznego, wyniki badań obrazowych). Jest to bardzo cenna część Dysertacji i chcę bardzo podkreślić jej wysoką jakość oraz nowatorskie podejście Doktorantki do tematu.

Fakt, że punkt widzenia neurologa nie zawsze przystaje do wiedzy i stanowiska neurologopedy ilustruje różnica w nazewnictwie. Powszechnie w pracy klinicznej definiujemy udar niedokrwienny posługując się lokalizacją obszaru niedokrwienia związanego z danym obszarem unaczynienia. Stąd używane pojęcia: np. udar z zakresu unaczynienia tętnicy mózgu

WARSZAWSKI UNIWERSYTET MEDYCZNY
MEDICAL UNIVERSITY OF WARSAW

Katedra i Klinika Neurologii

środkowej. Nie stosujemy w neurologii pojęcia udar niedokrwieny górnego neuronu ruchowego, co jak rozumiem jest praktykowane w neurologopedii.

Pracę kończy *Podsumowanie*, które nawiązuje do celu badań. Doktorantka podkreśliła w tej części Dysertacji, że analiza wyników zbadanej grupy chorych pozwoliła ukazać specyfikę poudarowych dyzartrycznych zaburzeń mowy i ich jednostkowy charakter u przebadanych pacjentów. Stanowi również wkład do badań gerontolingwistycznych dyslektu.

Dzięki spojrzeniu holistycznemu na chorych z podejrzeniem udaru mózgu możliwe było scharakteryzowanie wykazanego na przykładzie badań dyzartrii repertuaru możliwości diagnostyczno-terapeutycznych neurologopedy w ramach interdyscyplinarnej opieki w szpitalu. Doktorantka podsumowała, że u zbadanych chorych zaobserwowano zmienność objawów dyzartrii. U osób z rozpoznaniem dyzartrii spastycznej spowodowanej udarem w strukturach korowych i podkorowych górnego motoneuronu odnotowano większą zmienność artykulacji głosek niż u badanej z udarem zlokalizowanym w móście. U wszystkich zbadanych chorych odnotowano kompleks zaburzeń oddechowo-fonacyjno-artykulacyjnych uzasadniających postawienie rozpoznania dyzartrii. Mgr Anna Lis-Skowrońska podkreśliła również, że metoda studium przypadku umożliwiła dokonanie szczegółowej charakterystyki zaburzeń mowy u poszczególnych osób badanych. Z uwagi na niewielką liczebność grupy nie było możliwe dokonanie generalizacji wyników na całą populację. Wskazane byłyby więc badania przeprowadzone na większej grupie, czego życzę Doktorantce w przyszłości.

Drobne, przedstawione przeze mnie uwagi nie wpływają na ostateczną ocenę pracy, która jest pozytywna. Na szczególne podkreślenie zasługuje nowatorski charakter dysertacji.

Przedstawiona rozprawa doktorska Pani mgr Anny Lis-Skowrońskiej wskazuje, że Doktorantka była bardzo dobrze merytorycznie przygotowana do podjęcia i przeprowadzenia badań dotyczących dyzartrycznych zaburzeń mowy po udarze niedokrwienym.

Przedłożona mi do recenzji rozprawa doktorska mgr Anny Lis-Skowrońskiej spełnia warunki określone w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14.03.2003r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595, z późn. zm.). Dlatego też przedkładam Radzie Naukowej Dyscypliny Językoznawstwo UW wniosek o dopuszczenie mgr Anny Lis-Skowrońskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

WARSZAWSKI UNIWERSYTET MEDYCZNY
MEDICAL UNIVERSITY OF WARSAW

Katedra i Klinika Neurologii

Ponadto chcę podkreślić, że badania mgr Anny Lis-Skowrońskiej wplatają się w nurt niezwykle nowatorskich projektów badawczych dotyczących postępowania w dyzartrycznych zaburzeniach poudarowych. Pracę oceniam bardzo wysoko merytorycznie; zwraca uwagę nienaganność warsztatu i formy edytorskiej.

Dlatego też przedkładam wniosek o wyróżnienie rozprawy.

Prof. hab. med. Beata Zakrzewska-Pniewska

Beata Zakrzewska-Pniewska

Prof. dr hab.
BEATA ZAKRZEWSKA-PNIEWSKA
Specjalista neurolog
60 644 20